

ผลจากการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ญี่ปุ่น

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและญี่ปุ่น ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา จะ เป็นความสัมพันธ์ในด้านเศรษฐกิจการค้าเป็นส่วนใหญ่ ญี่ปุ่นเป็นประเทศคู่ค้าที่สำคัญของ ไทยขณะเดียวกันญี่ปุ่นก็เป็นประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือที่สำคัญของไทยอีกเช่นกัน ซึ่งนโยบาย การให้ความช่วยเหลือนี้เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการดำเนินนโยบายต่างประเทศให้ บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง กล่าวคือ¹

ในด้านเศรษฐกิจ ประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือมักจะได้ผลประโยชน์ในแง่ ทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์จากประเทศผู้รับความช่วยเหลือ โดยอาศัยเงื่อนไขข้อ มูลัดในการให้ความช่วยเหลือ ซึ่งอาจเป็นไปในรูปการตอบแทนทางการค้าหรือสินค้าเข้า สินค้าออก ตลอดจนการมีอิทธิพลในนโยบายเศรษฐกิจของประเทศผู้รับความช่วยเหลือ

ในด้านสังคม ประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือมักหวังในความสัมพันธ์อันดีกับประเทศ ผู้รับความช่วยเหลือ อันจะนำมาซึ่งผลประโยชน์อื่น ๆ ในภายหลัง

ในด้านการเมือง ประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือมักหวังเสียงสนับสนุนในเวทีการ เมืองระหว่างประเทศ และหวังที่จะมีอิทธิพลเหนือประเทศผู้รับความช่วยเหลือ

ด้วยผลประโยชน์อันจะตามมาจากการใช้นโยบายการให้ความช่วยเหลือข้างต้น จึงทำให้การใช้นโยบายการให้ความช่วยเหลือเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในหมู่ประเทศที่ พัฒนาแล้วหรือประเทศศูนย์กลาง นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา ประเทศญี่ปุ่น ก็เช่นกัน การให้ความช่วยเหลือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ของญี่ปุ่น ซึ่งญี่ปุ่นใช้ควบคู่มากับการดำเนินความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะนับ

¹ธนิยา ทรายากร, ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในทางเศรษฐกิจ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523), หน้า 46-50.

แต่เกิดเหตุการณ์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น ในพ.ศ.2515 เรื่อยมา ญี่ปุ่นได้เพิ่มความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจเป็นจำนวนมากแก่ประเทศไทย ลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นจึงเป็นแบบญี่ปุ่นเป็นผู้ให้ และไทยเป็นผู้รับ แต่ในการให้ของญี่ปุ่นนั้น ญี่ปุ่นให้เพื่อผลประโยชน์ของตนเองเป็นสำคัญ ในขณะที่การรับของฝ่ายไทยนั้นเป็นการรับอย่างมีเงื่อนไขและข้อผูกมัด

ผลที่เกิดกับประเทศไทย

การดำเนินความสัมพันธ์ในลักษณะที่ญี่ปุ่นเป็นผู้ให้และไทยเป็นผู้รับนี้ ได้ก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อญี่ปุ่นเองในหลายด้าน ดังได้กล่าวมาข้างแล้วในบทที่ 2 และ บทที่ 3 จะเห็นได้ว่าการให้ของญี่ปุ่นนั้นเป็นการให้เพื่อหวังผลประโยชน์ที่จะได้รับตอบแทนกลับไป เมื่อใดก็ตามที่ญี่ปุ่นได้ลงทุนแล้ว จะต้องหวังผลจากการลงทุนนั้น ๆ เสมอ เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้วพบว่าผลประโยชน์ที่ญี่ปุ่นได้รับแบ่งออกเป็นสองด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจและด้านภาพลักษณ์ของญี่ปุ่น

1. ด้านเศรษฐกิจ

นับว่าผลประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจที่ญี่ปุ่นจะได้ตามมานี้เป็นสิ่งจูงใจสำคัญต่อการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่น ดังที่นายคิอิชิ มียาซาวา (Mr.Miyazawa Kiichi) อดีตรัฐมนตรีต่างประเทศของญี่ปุ่นได้เคยกล่าวไว้ว่า

"ไม่ว่าเรามีรายได้ประชาชาติห้าแสนล้านเหรียญ เราจึงควรให้ความช่วยเหลือห้าพันล้านเหรียญ แต่เพราะว่าเราต้องการจะมีรายได้ประชาชาติห้าแสนล้านเหรียญ เราจึงต้องให้ความช่วยเหลือห้าพันล้านเหรียญ"²

2 ยุน นิชิกาว่า, "ช่วยเหลือหรือช่วยเถิด : ปัญหาความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจที่ญี่ปุ่นให้กับประเทศไทย", แปลโดย บาล วรณรัตน์, ใน เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างและการเปลี่ยนแปลง, ตีพิมพ์โดย ไฉ่วังคิมฉี, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : คอกหญ้า, 2525) หน้า 310.

คำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นนั้นให้เพื่อหวังผลกำไรตอบแทน ซึ่งก็จะเห็นได้ว่านับแต่ที่ญี่ปุ่นได้เริ่มจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามและกึ่งปฏิกรรมสงคราม ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ประเทศไทยก็อยู่ในฐานะเช่นเดียวกับประเทศกำลังพัฒนาหลาย ๆ ประเทศที่ญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือ โดยมุ่งหวังจะให้เป็นที่ตลาดสำหรับสินค้าออกและบริการของญี่ปุ่น ดังได้กล่าวในบทที่ 2 แล้วว่า ค่าปฏิกรรมและกึ่งปฏิกรรมสงครามของญี่ปุ่น ถูกมัดให้ซื้อหาได้แต่เฉพาะสินค้าและบริการของญี่ปุ่นเท่านั้น ความช่วยเหลือทางด้านเงินกู้ ให้เปล่า และวิชาการ ก็ล้วนแต่มีเงื่อนไขผูกมัดให้ซื้อหาแต่เครื่องจักร วัสดุอุปกรณ์ของญี่ปุ่นเช่นกัน จากการศึกษาของคณะผู้วิจัยเรื่องความช่วยเหลือของเดนมาร์ก เยอรมนี และญี่ปุ่นในการพัฒนาการเกษตรของไทย พบว่าโครงการความช่วยเหลือหลาย ๆ โครงการมีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาคุณภาพผลผลิตของไทยเพื่อเป็นสินค้าออกไปสู่ญี่ปุ่น โครงการเหล่านี้เช่น โครงการพัฒนาการเลี้ยงกุ้ง โครงการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งจังหวัดสงขลา โครงการผลิตวัคซีนโรคปากและเท้าเปื่อยในสัตว์โครงการศูนย์วิจัยและชันสูตรโรคสัตว์ภาคใต้ โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมยางขนาดใหญ่โครงการวิจัยป้องกันโรคในผลไม้เพื่อการส่งออก เป็นต้น รวมทั้งอีกหลาย ๆ โครงการที่ดูเหมือนญี่ปุ่นจะมีความมุ่งหวังทางธุรกิจแฝงอยู่ เช่น โครงการสถาบันวิทยาการวิชาชีพแห่งชาติ โครงการพัฒนาเกษตรที่สูง ซึ่งทำให้รู้สึกว่าคุณญี่ปุ่นเข้ามาให้ความช่วยเหลือเพื่อที่จะเก็บเอาข้อมูลต่างๆ กลับไปผลิตยาปราบศัตรูพืชมาขายในไทยอีกต่อหนึ่ง และญี่ปุ่นยังเน้นผลงานที่เป็นการก่อสร้างใหญ่ ๆ เห็นได้ชัด เป็นความช่วยเหลือที่เป็นวัตถุ เครื่องจักร อุปกรณ์ซึ่งส่วนใหญ่แล้วต้องอาศัยอะไหล่และการซ่อมแซมจากญี่ปุ่น เป็นการผูกมัดให้ไทยต้องใช้สินค้าและบริการของญี่ปุ่นต่อไปเรื่อย ๆ³

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³เขียน ธีระวิทย์ และคนอื่น ๆ, รายงานผลการวิจัยเรื่องความร่วมมือของเดนมาร์ก เยอรมนี และญี่ปุ่น ในการพัฒนาการเกษตรของไทย, (กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527), หน้า 95, 151 และ 247.

นอกจากนี้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่น ยังทำให้ไทยรับเอารูปแบบของเทคโนโลยีญี่ปุ่น เข้ามาใช้ในด้านต่าง ๆ เช่น โทรคมนาคม การรักษาพยาบาล การรถไฟ เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้สินค้าของญี่ปุ่นขายได้สม่ำเสมอ การส่งคนไทยไปฝึกอบรมที่ญี่ปุ่นก็ดี การส่งผู้เชี่ยวชาญเข้ามาให้คำแนะนำต่าง ๆ ก็ดี มักจะอยู่ในสาขาที่เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของญี่ปุ่นทั้งสิ้น ผู้ที่ได้รับการอบรม ผู้เชี่ยวชาญที่เข้ามากับโครงการต่าง ๆ ก็มักจะสนับสนุนและเสนอให้นำเข้าเครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ จากญี่ปุ่น เพื่อการปฏิบัติงานตามวิธีการของญี่ปุ่นที่รับรู้ได้ เห็นมา⁴

ด้วยผลประโยชน์ที่ญี่ปุ่นจะได้รับจากการให้ความช่วยเหลือแก่ไทย โดยอ้างว่า เพื่อเป็นการช่วยพัฒนาคุณภาพของสินค้าไทยให้ดีขึ้นและมีปริมาณเพิ่มขึ้น เพื่อการส่งออกของไทย เพื่อให้มีรายได้เข้าประเทศมากขึ้นอันจะทำให้ฐานะดุลการค้าของไทยดีขึ้นนั้น ที่จริงแล้วจึงพบว่าความช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ ของญี่ปุ่นนี้เองที่ทำให้ไทยต้องนำเข้าสินค้าทุนประเภทเครื่องจักรอุปกรณ์อะไหล่ต่าง ๆ จากญี่ปุ่นอยู่เรื่อยไป เพื่อให้โครงการที่ได้รับความช่วยเหลือดำเนินต่อไปได้โดยราบรื่น ทำให้ฝ่ายไทยเกิดความจำเป็นหรือความเคยชินที่จะใช้สินค้าและบริการของญี่ปุ่นไปตลอด นอกจากนี้ เราจะพบว่าการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่น ยังมีบทบาทสำคัญต่อการเข้ามาเกื้อหนุนการลงทุนต่างประเทศของญี่ปุ่นอีกด้วย กล่าวคือ เป็นการช่วยสร้างบรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การลงทุน ไม่ว่าจะเป็นการให้เงินกู้เป็นจำนวนมากเพื่อการสร้างและขยายถนนหนทาง สะพาน ทางด่วน การวางเครือข่าย การติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์ การคมนาคม ทางรถไฟ สนามบิน การสร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า ฯลฯ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือเพื่อสร้างเสริมโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ที่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการลงทุนอื่น ๆ ตามมา รวมทั้งความช่วยเหลือเหล่านี้ ยังเพื่อช่วยให้รัฐบาลไทยสร้างความมั่นคงทางการเมืองและสังคม อันจะเป็นหลักประกันความมั่นคงให้กับการลงทุนของญี่ปุ่นด้วย

⁴ ยุน นิชิกาวา, "ช่วยเหลือหรือช่วยเหือ : ปัญหาความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจที่ญี่ปุ่นให้กับประเทศไทย", หน้า 312.

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ญี่ปุ่นคำนึงถึงจากการดำเนินนโยบายให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคนี้ เพราะความมั่นคงของภูมิภาคนี้ ถือเป็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นโดยตรง ทั้งนี้เพราะภูมิภาคนี้เป็นแหล่งทรัพยากร แหล่งผลิตลงทุน และเป็นตลาดสินค้าออกที่สำคัญของญี่ปุ่น การที่ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาความไม่มั่นคงภายในประเทศ โดยเฉพาะเมื่อเกิดเหตุการณ์เวียดนามบุกเข้ายึดครองกัมพูชา ในพ.ศ.2521 การปะทะกันตามแนวชายแดนไทย การรุกรานชายแดนไทยของทหารเวียดนาม และการอพยพหลังไหลเข้ามาในเขตแดนไทยของชาวเขมร ซึ่งกระทบกระเทือนต่อปัญหาความมั่นคงภายในของไทย และถือเป็นปัญหาโดยรวมของกลุ่มประเทศอาเซียน และด้วยเหตุที่ภูมิภาคนี้มีความสำคัญต่อญี่ปุ่นมาก ทั้งในแง่ผลประโยชน์ทางการค้า การลงทุน ซึ่งเป็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจึงได้เพิ่มความช่วยเหลือแก่ประเทศไทยในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะไทย ซึ่งได้รับผลกระทบกระเทือนจากภัยของสงครามที่เกิดขึ้นในกัมพูชาโดยตรง และมีความสำคัญในฐานะเป็นประเทศหน้าด่านของภูมิภาคที่เผชิญกับการคุกคามขยายตัวของคอมมิวนิสต์ ซึ่งญี่ปุ่นตระหนักดีว่าหากไทยต้องเผชิญกับปัญหาการคุกคามเช่นนี้ ก็จะมีผลกระทบต่อความมั่นคงและผลประโยชน์ต่าง ๆ ของญี่ปุ่น ในช่วงนี้ญี่ปุ่นกับไทยได้มีความใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น ญี่ปุ่นได้ให้การสนับสนุนแก่ไทยทั้งทางด้านการเมืองการทูต และเพิ่มความช่วยเหลือแก่ไทยมากขึ้น จะเห็นได้จากความช่วยเหลือด้านเงินให้เปล่าและเงินกู้ เงินให้เปล่าได้เพิ่มขึ้นอย่างมากจาก 26.1 ล้านเหรียญ ในพ.ศ.2521 เป็น 117.2 ล้านเหรียญ ในพ.ศ.2528 ส่วนเงินกู้ก็เพิ่มขึ้นอย่างมากจาก 77.6 ล้านเหรียญในพ.ศ.2521 เป็น 146.9 ล้านเหรียญในพ.ศ.2528 (ตารางที่ 25)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 25

ความช่วยเหลือด้านเงินให้เปล่าและเงินกู้ที่ญี่ปุ่นให้ต่อไทย พ.ศ.2521-2528

หน่วย : ล้านเหรียญสหรัฐ

ปี พ.ศ.	เงินให้เปล่า	เงินกู้	รวม	% ของทั้งหมด
2521	26.1	77.6	103.7	6.8
2522	43.0	136.9	179.9	9.4
2523	70.2	119.8	190.0	9.7
2524	82.6	131.9	214.5	9.1
2525	61.2	109.1	170.3	7.2
2526	89.3	158.8	248.1	10.2
2527	90.4	141.6	232.0	9.6
2528	117.2	146.9	264.1	10.3

ที่มา : Gaimusho, Waga gaika no kinkyō, Various issues ; Tsusansho, Keizai Kyōryoku no genjō to modaiten, Various issues.

อ้างอิงใน จุลชีพ ชินวรโรธ, นโยบายต่างประเทศของไทยในทศวรรษที่ 1980 : การย้อนพินิจ, หน้า 11.

ความสำคัญที่ญี่ปุ่นให้กับภูมิภาคนี้ยังจะเห็นได้จากในต้นปี 2524 นายกรัฐมนตรี เซนโกะ ชูซูกิ ของญี่ปุ่นได้เดินทางมาเยือนกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน ภายหลังจากที่ขึ้นดำรงตำแหน่งได้ไม่นาน แทนที่จะเดินทางไปเยือนสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศแรกดังเช่นที่ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นคนก่อน ๆ เคยปฏิบัติสืบกันมา แสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นให้ความสำคัญต่ออาเซียนมากขึ้น นอกจากนั้นในปลายปีเดียวกันนั้น นายกรัฐมนตรีเปรม ติณสูลานนท์ ยังได้เดินทางไปกระชับสัมพันธ์มิตรกับญี่ปุ่น และแถลงในที่ประชุมสื่อมวลชนเรียกร้องให้ญี่ปุ่นเล่นบทบาททางการเมือง เพื่อนำมาซึ่งสันติภาพและเสถียรภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พร้อมทั้งเรียกร้องให้ญี่ปุ่นเพิ่มความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่ไทยและประเทศอื่น ๆ ใน

อาเซียน ทั้งนี้ด้วยเหตุผลว่า "ญี่ปุ่นมีความเห็นเกี่ยวกับภัยคุกคามต่อภูมิภาคเราเช่นเดียวกับไทย และตระหนักเช่นเดียวกันด้วยว่า ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และประเทศในอาเซียนล้วนอยู่ในเรือลำเดียวกัน"

นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า ก่อนหน้านั้นในสมัยของนายกรัฐมนตรีฟูกุคะ ญี่ปุ่นได้แสดงบทบาทของตนต่อภูมิภาคนี้ ผ่านทางลัทธิฟูกุคะ ที่ญี่ปุ่นประกาศเมื่อคราวชูชูกิเยอนอาเซียน ในพ.ศ.2520 ที่ญี่ปุ่นได้แนบยว่าจะร่วมมือกับประเทศอาเซียนในฐานะที่เป็นหุ้นส่วนที่เสมอภาค และถือว่าภูมิภาคนี้มีความสำคัญเป็นอันดับแรกในการพิจารณาจัดสรรงบประมาณความช่วยเหลือต่างประเทศของรัฐบาลญี่ปุ่น แต่อย่างไรก็ตาม การประกาศเจตนารมณ์ของญี่ปุ่นภายใต้ลัทธิฟูกุคะนี้ เมื่อย้อนไปพิจารณาถึงเรื่องเงื่อนไขและข้อผูกมัดจากการรับความช่วยเหลือของญี่ปุ่นแล้ว กลับแสดงให้เห็นว่าเป็นความพยายามของญี่ปุ่นที่จะผูกพันการพัฒนาประเทศของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ ให้ต้องพึ่งพิงความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นต่อไปนั่นเอง

ญี่ปุ่นได้ให้ความสำคัญต่อปัญหาความมั่นคงภายในของไทยเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ดังได้กล่าวแล้วว่าไทยเป็นประเทศหน้าด่านของภูมิภาคนี้ ที่ต้องเผชิญกับปัญหาภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ อันจะส่งผลต่อผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในไทยด้วย ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นต่อไทยที่เพิ่มมากขึ้นในช่วงนี้ เน้นไปที่การพัฒนาชนบท ตามเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) ที่เน้นการพัฒนาในภาคชนบทของไทย โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่อยู่นอกเขตชลประทานมีสภาพทุรกันดาร บริการของรัฐเข้าไปไม่ถึง และเป็นพื้นที่หมู่บ้านที่มีความสำคัญต่อการรักษาเสถียรภาพและความมั่นคง⁶ ลักษณะของแผนงานและโครงการย่อยภายในหมู่บ้านของพื้นที่ดังกล่าวส่วนใหญ่จะเป็นการฟื้นฟูการผลิต สวัสดิการ และการสวัสดิการและการสร้างงานเพิ่มให้

⁵"Japan role needed in South East Asia : Prem", The Japan Times, (Novemner, 1981) : 1

⁶สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, "แนวทางการพัฒนาชนบทตามโครงการเงินกู้ญี่ปุ่น", (อัดสำเนา)

เป็นการถาวร เช่น การปรับปรุงแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การสร้างยุ้งฉางรวมในหมู่บ้าน การช่วยเหลือด้านปัจจัยการผลิต บัญชี เมล็ดพันธุ์ สินเชื่อ ฯลฯ นอกจากนั้นเป็นการปรับปรุงบริการขั้นพื้นฐานระดับชนบท เช่น การซ่อมสร้างถนน สะพาน โรงเรียน ฯลฯ ทั้งนี้ โดยเน้นให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมและพึ่งตัวเองมากที่สุด⁷ ทั้งนี้ โดยตั้งอยู่ในแนวคิดที่ว่า "การพัฒนาชนบทหรือการพัฒนาในระดับพื้นที่เพื่อความมั่นคงมีส่วนเชื่อมโยงกับการพัฒนาเพื่อความมั่นคงในระดับชาติตรงที่ว่า การรักษาพื้นที่ภายในประเทศให้อยู่ในความควบคุมของรัฐบาลได้อย่างแท้จริงย่อมจะตัดโอกาสการสร้างสงครามตัวแทนของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในแนวหลัง และทำให้แนวหน้ามีขีดความสามารถสูงขึ้นในการเผชิญหน้ากับฝ่ายตรงข้ามและทำให้แนวหลังมีขีดความสามารถสูงพอที่จะสร้างแผนเตรียมพร้อมกับวิกฤตการณ์ในรูปแบบต่าง ๆ ได้" และในแผนฯ 5 (พ.ศ. 2525-2529) รัฐบาลได้กำหนดพื้นที่ชนบทยากจนขึ้น 216 อำเภอ 30 กิ่งอำเภอ ใน 37 จังหวัดในเขตภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ โดยกำหนดแผนงานดำเนินการในพื้นที่เหล่านี้เป็นแผนสร้างงาน แผนการจัดกิจกรรมระดับหมู่บ้าน แผนงานจัดบริการขั้นพื้นฐาน และแผนการผลิต⁸

ถึงแม้ว่าญี่ปุ่นจะให้ความช่วยเหลือตามแนวทางการพัฒนาของไทย โดยเฉพาะการให้ความช่วยเหลือด้านเงินกู้ แต่เงินกู้ที่ได้จากญี่ปุ่นนั้นก็มิเอนไขผูกมัดให้ว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษาชาวญี่ปุ่น เพื่อทำการจัดหาเครื่องจักร เครื่องมือที่ใช้ในแผนงานต่าง ๆ นอกจากนี้ยังจะพบว่าโครงการต่าง ๆ ที่ญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือนั้นส่วนใหญ่มุ่งไปที่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมากกว่าที่จะตกอยู่กับโครงการที่เป็นการสร้างรายได้ของชาวบ้านอย่างแท้จริง จึงเห็นได้ว่า แม้อย่างไรญี่ปุ่นก็ยังคงได้ประโยชน์จากโครงการช่วยเหลือเหล่านี้อยู่ดี เพราะโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานนั้นก็เท่ากับเป็นการเตรียมพร้อมและเป็นหลักประกันต่อการเข้ามาลงทุนของญี่ปุ่นในอนาคตต่อไปนั่นเอง

⁷สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, "การขอกู้เงินเยนเครดิตครั้งที่ 6 จากรัฐบาลญี่ปุ่นสำหรับปี 2522", (อட்சำเนา)

⁸สุเมธ ตันติเวชกุล, "บทบาทของรัฐบาลในการพัฒนาเพื่อความมั่นคง", สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (อட்சำเนา)

2. ด้านภาพลักษณ์

ภายหลังการเกิดเหตุการณ์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในประเทศไทย ในพ.ศ.2515 และ เหตุการณ์ประท้วงการมาเยือนประเทศไทยของนายกรัฐมนตรีทานากะในต้นปี 2517 ทำให้ญี่ปุ่น ได้ตระหนักถึงภาพลักษณ์ของตนเองที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน วิธีการที่นุ่มนวล และแยบยลที่สุดของญี่ปุ่น เพื่อแสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นมิได้เอาเปรียบไทยและมุ่งหวังแต่ผลประโยชน์ทางการค้า การลงทุน ก็คือ การเพิ่มความช่วยเหลือแก่ประเทศไทย

จากรายงานการประเมินผลความร่วมมือทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ซึ่งจัดทำโดย กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นนั้น จะเห็นได้ว่าฝ่ายญี่ปุ่นเอาใจใส่ให้ความสำคัญต่อการ โฆษณาประชาสัมพันธ์การให้ความช่วยเหลือของตน ให้เป็นที่รับรู้กว้างขวางทั่วไปในหมู่ ประชาชนไทย ดังเช่นข้อความตอนหนึ่งของการประเมินผลโครงการสถาบันพัฒนาฝีมือในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ และศูนย์ผลิตวัคซีนเพื่อป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อยในสัตว์ ที่ได้ กล่าวไว้ว่า

"...สาเหตุที่ทำให้โครงการดังกล่าวเป็นที่รับรู้และชื่นชมทั่วไป ทั้งในฝ่ายรัฐบาลของผู้รับ และประชาชนในท้องถิ่นนั้น ก็เพราะชื่อเสียง ที่ญี่ปุ่นสร้างขึ้นจากประวัติการให้ความช่วยเหลือแก่สถาบันเทคโนโลยี พระจอมเกล้าที่มีมาช้านาน ซึ่งฝ่ายไทยก็ชื่นชมและรู้สึกถึงบุญคุณเป็น อย่างมาก"⁹

หรือในการประเมินผลโครงการสร้างสะพานท่าช้าง ที่กล่าวว่า

"...สำหรับประเทศไทยแล้ว มีแต่ญี่ปุ่นเท่านั้นที่ให้ความช่วยเหลือ ในการสร้างสะพานต่าง ๆ ฉะนั้นจึงเป็นที่ทราบกันดีว่าสะพานแห่งนี้ สร้างขึ้นโดยความช่วยเหลือจากญี่ปุ่น ยิ่งไปกว่านั้น ยังเป็นที่รู้กันทั่วไป ด้วยว่าสะพานสาทร ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการก่อสร้างนั้น ก็ได้รับ ความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นเช่นกัน..."¹⁰

⁹Keizai Kyoryoku Kyoku, *Keizai Kyoryoku Hyoka Hokokusho* (Tokyo : Gaimusho, 1983), p.10. อ้างถึงใน ปรียารัตน์ โล่ห์วิสุทธิ์, "นโยบายความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นต่อไทย", หน้า 110.

¹⁰Ibid, p.73. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน.

นอกจากนั้นในกรณีของสถานีกำเนิดไฟฟ้าพลังน้ำ เขื่อนเจ้าเพชร รายงานกล่าวว่า "ความช่วยเหลือของประเทศเรา ในส่วนของการจัดหาเครื่องปั้นไฟ ตลอดจนเครื่องมืออื่น ๆ แต่เพียงส่วนเดียวนั้น ยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่ ว่าประชาชนทั่วไปจะได้รับรู้หรือไม่ ซึ่งในประเด็นนี้ได้ตกลงเห็นชอบกันแล้วว่า จะต้องเร่งประชาสัมพันธ์กันให้มากขึ้นในเวลาต่อไป" ๑ :

จากรายงานของฝ่ายญี่ปุ่นนี้ จึงเห็นได้อย่างชัดเจนว่าได้ใช้นโยบายการให้ความช่วยเหลือเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างภาพลักษณ์ และความรู้สึกเป็นมิตรเป็นหนี้บุญคุณในหมู่ประชาชนของประเทศผู้รับอย่างไทย ความรู้สึกเช่นนี้จะช่วยลดข้อขัดข้องหมองใจที่มีต่อญี่ปุ่นลงไปได้ ยิ่งไปกว่านั้น การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของญี่ปุ่นนี้ ยังมีผลในด้านจิตใจของคนญี่ปุ่น คือ ทำให้คนญี่ปุ่นในฐานะที่เป็นผู้ให้ เกิดความรู้สึกว่าตนเองอยู่ในฐานะสูงส่งกว่าชาวเอเชียชาติอื่น ๆ ในฐานะที่เป็นผู้รับความช่วยเหลือ^{๑๒} ดังนั้นการใช้นโยบายให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของญี่ปุ่น จึงเป็นการเสริมภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นในเชิงจิตวิทยาอยู่ด้วย

นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังได้ให้ความสำคัญต่อนโยบายทางด้านวัฒนธรรมเป็นอย่างมากด้วย ทั้งนี้เพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านวัฒนธรรมและความเจริญที่สืบทอดมาแต่โบราณ และที่เป็นความทันสมัยในปัจจุบัน ซึ่งญี่ปุ่นสามารถนำมาประยุกต์เข้าด้วยกันได้อย่างดี และกลายเป็นเอกลักษณ์ที่ชาวญี่ปุ่นภาคภูมิใจ การเผยแพร่วัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ของญี่ปุ่นจึงได้รับการส่งเสริมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในระดับเยาวชนที่จะเป็นทรัพยากรบุคคลของชาติต่อไป ญี่ปุ่นพยายามให้เยาวชนต่างชาติได้เรียนรู้และเข้าใจในวัฒนธรรมของญี่ปุ่น เพื่อเป็นพื้นฐานของความเข้าใจกันในอนาคต ดังนั้น

^{๑๑}Keizai Kyoryoku Kyoku, Keizai Kyoryoku Hyoka Hokokusho (Tokyo : Gaimusho, 1983), p.74. อ้างถึงใน ปริยารัตน์ โล่ห์วิสุทธิ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

^{๑๒}ขุนทอง อินทร์ไทย, "ข้อคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นต่อไทย", วารสารธรรมศาสตร์ 12, 2 (มิถุนายน 2516) : 47-48.

โครงการเรือเยาวชนเอเชียอาคเนย์ และโครงการมิตรภาพเมื่อศตวรรษที่ 21 จึงเกิดขึ้น มา เพื่อส่งเสริมมิตรภาพอันดีต่อกันในภูมิภาคนี้ โครงการแลกเปลี่ยนบุคลากร ทุนฝึกอบรม ศึกษาดูงาน ฯลฯ ที่ญี่ปุ่นให้กับต่างชาติก็เพิ่มมากขึ้นด้วย ซึ่งบุคคลเหล่านั้นเมื่อได้ไปใช้ชีวิตและ ได้เรียนรู้ในความเจริญและวัฒนธรรมของญี่ปุ่น ก็อาจจะเกิดความประทับใจ อันมีผลต่อ การส่งเสริมภาพลักษณ์ของญี่ปุ่น เมื่อกลับไปยังประเทศของตน ถ้าอยู่ในฐานะผู้ตัดสินใจที่จะ สั่งซื้อ เครื่องมือ เครื่องจักรมาใช้ ย่อมจะตัดสินใจซื้อของญี่ปุ่นที่ตนมีความคุ้นเคยในการใช้อยู่ ซึ่งก็เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่เป็นการส่งเสริมการส่งออกของญี่ปุ่นโดยทางอ้อมด้วย การให้ทุน การศึกษาไปเรียนในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันศึกษาอื่น ๆ ของญี่ปุ่น โดยหลักการก็เป็นการ พัฒนาบุคคลเพื่อยกระดับวิชาการของประเทศที่ส่งนักศึกษาไปเรียนในญี่ปุ่น แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้คนชาติอื่นรู้ภาษาญี่ปุ่นมากขึ้น ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ในการติดต่อกันในวันข้างหน้า ใน ด้านธุรกิจและด้านอื่น ๆ ต่อไป

เราจะเห็นได้ว่า การดำเนินนโยบายความช่วยเหลือของญี่ปุ่นนี้ เป็นนโยบายต่างประเทศสำคัญที่ญี่ปุ่นใช้ควบคู่ไปกับการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจของตน กล่าวคือ ญี่ปุ่นจะใช้นโยบายให้ความช่วยเหลือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง เพื่อให้การดำเนินงานด้านเศรษฐกิจ การค้าของตนเป็นไปอย่างราบรื่น เมื่อใดก็ตามที่เกิดแรงต่อต้านจากประเทศที่ญี่ปุ่นเข้าไปมี ผลประโยชน์อยู่ ญี่ปุ่นก็จะใช้นโยบายให้ความช่วยเหลือและนโยบายวัฒนธรรมช่วยลดกระแส แห่งความไม่พอใจ การต่อต้านญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ.2515 เป็นตัวอย่างที่ดี และเห็นได้ชัดยิ่งขึ้น จากเมื่อคราวนายยาสุฮิโร นากาโซเนะ เยือนอาเซียน ในพ.ศ.2526 และเมื่อมาประเทศไทยแล้วได้รับการประท้วงจากนักศึกษา มีผลทำให้ในปีเดียวกันนี้เองที่ญี่ปุ่นได้ให้กำเนิด "โครงการมิตรภาพเพื่อศตวรรษที่ 21" ขึ้นมา เพื่อสร้างความเข้าใจในหมู่เยาวชน อัน เป็นวิธีการที่จะเสริมสร้างภาพลักษณ์ของตน เพื่อช่วยลบภาพของการเป็นผู้เข้ามาแสวงหา ผลประโยชน์

นอกจากนี้ การที่รัฐบาลไทยให้ความสำคัญอย่างสูงต่อการเร่งระดมเงินกู้และรับ ความช่วยเหลือจากญี่ปุ่น โดยที่ญี่ปุ่นก็สามารถตอบสนองความต้องการของรัฐบาลได้นั้น ย่อมทำให้รัฐบาลไทยมีความเกรงใจญี่ปุ่น ขณะเดียวกันข้าราชการนักวิชาการที่อยู่เบื้องหลัง นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจไทย ก็ย่อมจะให้ความสำคัญแก่ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นเพราะ

จะทำให้การดำเนินงานบรรลุตามแผนไปได้ ประกอบกับประชาชนทั่วไปที่ได้รับความช่วยเหลือที่ญี่ปุ่นให้แก่ไทยอย่างมาก เช่น การให้ความช่วยเหลือในการสร้างเขื่อน สะพาน ศูนย์วิจัย ถนนหนทาง อาคารสถานที่สำคัญต่าง ๆ ฯลฯ ย่อมจะก่อให้เกิดความรู้สึกในทางที่ดีต่อญี่ปุ่น เป็นการช่วยสร้างชื่อเสียงและภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นให้สูงเด่นขึ้น

สรุปแล้วความสัมพันธ์ไทยและญี่ปุ่นในลักษณะที่ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายให้ความช่วยเหลือแก่ไทยนี้ นอกจากญี่ปุ่นจะได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจตามมาแล้ว ยังเป็นการช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นในเวลาเดียวกันด้วย

ผลที่เกิดกับประเทศไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นเป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ ญี่ปุ่นเป็นประเทศคู่ค้าที่สำคัญของไทย และยังเป็นประเทศที่เข้ามาลงทุนในไทยสูงสุดด้วย นอกจากนี้ที่สำคัญคือยังเป็นประเทศที่ให้ความช่วยเหลือแก่ไทยเป็นอันดับ 1 ด้วย จึงจะเห็นได้ว่าประเทศไทยนั้นมีความผูกพันกับญี่ปุ่นอยู่มาก หรือพูดอีกนัยหนึ่งก็คือ เราต้องพึ่งพิงญี่ปุ่นนั่นเอง การดำเนินความสัมพันธ์ในลักษณะนี้จึงไม่อยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน การที่เรารับความช่วยเหลือของญี่ปุ่นกลับเป็นการสร้างผลประโยชน์ให้กับญี่ปุ่น เพราะฉะนั้นเมื่อมองโดยภาพรวมแล้ว ผลจากการดำเนินความสัมพันธ์ของไทยกับญี่ปุ่นจึงอยู่ในลักษณะที่ไม่ก่อให้เกิดผลดีต่อประเทศไทยเท่าไรนัก เพราะประเทศไทยอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบญี่ปุ่น ในหลาย ๆ ด้าน ที่สำคัญ ได้แก่ การครอบงำทางเศรษฐกิจ การขาดดุลการค้า และการเกิดผลกระทบทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถสรุปให้เห็นชัดเจนได้ดังนี้

1. การครอบงำทางเศรษฐกิจ

การรับความช่วยเหลือจากต่างชาติ โดยเฉพาะทางด้านเงินกู้เป็นหนทางหนึ่งที่ประเทศผู้ให้กู้สามารถที่จะบีบบังคับให้รัฐบาลผู้กู้รับนโยบายไปตามแนวทางที่ผู้ให้กู้ต้องการ ซึ่งเงื่อนไขทั่วไปที่ผู้ให้กู้ผลักดันให้ผู้กู้ปฏิบัติตาม มีลักษณะดังนี้¹³

¹³ กฤษ เพิ่มทันจิตต์ และสุธี ประศาสน์เศรษฐ, "พื้นที่สามจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออกกับการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างภูมิภาคและการพัฒนาแบบพึ่งพาของระบบเศรษฐกิจไทย", หน้า 46-47.

1. ลดการขาดดุลการชำระเงิน โดยการดำเนินนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรม เพื่อส่งออกหรือโดยการลดค่าของเงิน และบางกรณีอาจบีบบังคับให้ประเทศผู้กู้เปิดให้มีการนำสินค้าเข้าอย่างเสรี
2. ลดการขาดดุลการคลัง โดยการยกเลิกเงินอุดหนุนต่าง ๆ หรือผลักดันให้มีการขายรัฐวิสาหกิจให้เอกชน หรือลดรายจ่ายของรัฐบาลลง เป็นต้น
3. ใช้นโยบายการเงินเพื่อทำให้อัตราดอกเบี้ยแท้จริงมีค่าเป็นบวก และใช้นโยบายจำกัดปริมาณเงิน เพื่อลดภาวะเงินเฟ้อ
4. บีบบังคับเพื่อปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ ซึ่งมีลักษณะทั่วไปคือ
  - 4.1 ปรับโครงสร้างการผลิตไปสู่การอุตสาหกรรมและแร่ธาตุ และแปรรูปสินค้าเกษตร
  - 4.2 ปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมไปสู่การส่งออกมากขึ้น
  - 4.3 มีการประเมินโครงการที่จะให้กู้ยืมอย่างเข้มงวดมาก
  - 4.4 จัดตารางเวลาสำหรับประเทศผู้กู้เงิน เพื่อดำเนินนโยบายที่ตกลงกันได้ หากจะมีการดำเนินการจัดต่อหมายกำหนดการนั้น ต้องปรึกษาขอความเห็นชอบจากฝ่ายผู้ให้ก่อน

สำหรับการให้ความช่วยเหลือทางด้านเงินกู้ของผู้บ่มจะอยู่ในลักษณะผู้บ่มเป็นฝ่ายกำหนดนโยบายไปในทิศทางที่ตนต้องการ โดยจะกำหนดนโยบายมาตรการในการดำเนินงานและการใช้เงินกู้ผ่านทางเงื่อนไขเงินกู้ ซึ่งเท่ากับเป็นการบีบบังคับให้ประเทศผู้รับความช่วยเหลือต้องดำเนินนโยบายสนองตอบผลประโยชน์เหล่านั้น จากการศึกษาของ ดร. กฤษ เพิ่มทันจิตต์ พบว่า ผู้ให้และผู้ให้ความช่วยเหลือแก่ไทยในรอบ 20 กว่าปีที่ผ่านมา ได้ใช้ "หลักยุทธศาสตร์แห่งการงดให้กู้" เพื่อชักนำให้รัฐบาลไทยใช้เงินกู้ไปในแนวทางที่ต้องการ¹⁴ สำหรับการขอกู้เงินจากผู้บ่ม ไทยจะต้องเสนอโครงการซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติไปให้แหล่งเงินกู้ผู้บ่ม ต่อจากนั้นรัฐบาลผู้บ่มจะส่งคณะผู้แทนจากโตเกียวมาหาข้อเท็จจริงและประเมินโครงการ โดยทั่วไปคณะผู้แทนจะประกอบ

¹⁴ กฤษ เพิ่มทันจิตต์ และสุธี ประศาสน์เศรษฐ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

ด้วยคณะบุคคล 10-15 คน นำโดยข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ และกระทรวง การคลัง หน่วยงานด้านการวางแผนแห่งชาติและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ โดยปกติคณะผู้ แทนชาวญี่ปุ่นจะส่งแบบสอบถามมายังหน่วยงานไทยที่เสนอโครงการเงินกู้ล่วงหน้า หน่วยงาน ไทยจะต้องเตรียมรายละเอียดโครงการและจัดการประชุมกับฝ่ายญี่ปุ่น หากจำเป็น ต่อ จากนั้นฝ่ายญี่ปุ่นจะประเมินผลและหากเป็นที่พอใจก็จะเสนอขออนุมัติความช่วยเหลือจากรัฐ บาลญี่ปุ่น กรณีตัวอย่างของการครอบงำทางด้านนโยบายทางเศรษฐกิจที่เห็นได้ชัด ได้แก่ กรณีโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ซึ่งรัฐบาลไทยต้องใช้งบประมาณในการก่อสร้าง โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และเปิดโอกาสให้ทุนเอกชนต่างชาติเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ญี่ปุ่นเป็นแหล่งเงินกู้ระดับรัฐบาลต่อรัฐบาลที่พยายามผลักดันให้ไทยดำเนินงานโครงการ พัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก โดยให้ความช่วยเหลือทั้งเงินให้เปล่า เงินกู้ และวิชา การ เป็นต้นว่าองค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ หรือ ใจกา ได้อนุมัติ เงินเพื่อศึกษาความเหมาะสมสำหรับการออกแบบเบื้องต้นนิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง ช่วย เหลือในการศึกษาความเหมาะสมสำหรับโครงการวางท่อส่งน้ำหนองค้อ-แหลมฉบัง และให้ เงินช่วยเหลือ 10 ล้านบาท เพื่อใช้จ่ายในด้านเครื่องมือเพื่อการตรวจสอบและติดตาม ผลการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในโครงการสิ่งแวดล้อม ในส่วนของรัฐบาลญี่ปุ่นได้ให้ ความช่วยเหลือในการสำรวจออกแบบแนวทางการวางท่อน้ำ โครงการวางท่อน้ำดอกกราย- มาบตาพุด สัตหีบ สถาบันพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งโพ้นทะเลได้ส่งผู้เชี่ยวชาญญี่ปุ่นมาศึกษาการก่อสร้างท่าเรือมาบตาพุด กองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจโพ้นทะเล หรือ OECF ได้อนุมัติ เงินกู้เพื่อการออกแบบและว่าจ้างบริษัทมาดำเนินการออกแบบทางวิศวกรรมในโครงการ พัฒนาท่าเรือแหลมฉบัง¹⁵ (โปรดดูตารางที่ 26 ประกอบ) การที่รัฐบาลญี่ปุ่นให้ความสนใจต่อโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกของไทยมากเช่นนี้ก็เพราะเป็นโครงการ รองรับการลงทุนจากต่างชาติ และญี่ปุ่นได้เล็งเห็นแล้วว่าโครงการนี้จะแหล่งธุรกิจ ของบริษัทเอกชนที่จะเข้ามาลงทุนและแสวงหาผลประโยชน์ในระยะยาวต่อไปได้

¹⁴ กฤษ เพิ่มทันจิตต์ และสุธี ประศาสน์เศรษฐ, "พื้นที่สามจังหวัดชายฝั่ง ทะเลตะวันออกกับการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างภูมิภาคและการพัฒนาแบบพึ่งพาของ ระบบเศรษฐกิจไทย", หน้า 22.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 95-97.

ตารางที่ 26

เงินตามโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard Development) งบสิ้นปี 2529

ชื่อโครงการ	วันลงนาม	ผู้ดำเนินงาน	กิจการ	สกุลเงิน	วงเงิน			ระยะการ เปิดสอน
					ล้านเยน	คิดเป็น ล้านบาท	อัตรา ดอกเบี้ย	
1. โครงการศึกษาวางแผนพัฒนา อุตสาหกรรมและออกแบบแผน ท่าเรือในบริเวณมายดาต	22/9/26	การทำเรือ การคมนาคม	OECF	เยน	1,720	172	3.0	2536-2556
2. โครงการก่อสร้างท่าเรือ แหลมฉบัง	18/9/25	กรมโยธาธิการ	OECF	เยน	144	14	3.5	2537-2557
3. โครงการก่อสร้างท่าเรือ แหลมฉบัง	4/10/28	กรมโยธาธิการ	OECF	เยน	1,363	150	3.5	2538-2558
4. โครงการก่อสร้างท่าเรือ มายดาต 1	18/9/27	การคมนาคม	OECF	เยน	5,611	556	3.5	2537-2557
5. โครงการก่อสร้างท่าเรือ แหลมฉบัง 1	18/9/27	การทำเรือ	OECF	เยน	4,172	413	3.5	2537-2557
6. โครงการก่อสร้างท่าเรือ มายดาต 2	4/10/28	การคมนาคม	OECF	เยน	16,045	1,763	3.5	2538-2558
7. โครงการคมนาคมอุตสาหกรรม มายดาต	4/10/28	การคมนาคม	OECF	เยน	3,207	352	3.5	2538-2558
8. โครงการคมนาคมอุตสาหกรรม แหลมฉบัง	4/10/28	การคมนาคม	OECF	เยน	2,922	321	3.5	2538-2558
9. โครงการก่อสร้างท่าเรือ แหลมฉบัง 2	9/11/29	การทำเรือ	OECF	เยน	12,283	1,350	3.5	2539-2559

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

จากตารางที่ 26 พบว่าโครงการขนาดใหญ่ระดับประเทศ เช่น โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกนี้ เห็นได้ชัดว่าญี่ปุ่นจะเข้ามามีบทบาทและมีผลประโยชน์มากเพียงใด ต่อการเป็นผู้ให้กู้ นี้ จากเงื่อนไขของการกู้ในเรื่องการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์และการจัดจ้างบริษัทที่ปรึกษาออกแบบก่อสร้าง ที่มีเงื่อนไขผูกมัดให้จัดซื้อและจัดจ้างจากญี่ปุ่นเท่านั้น แม้เงื่อนไขในเรื่องการซื้อสินค้าวัสดุอุปกรณ์จะผ่อนปรนลง โดยให้จัดซื้อจากประเทศใดก็ได้ในกลุ่มประเทศ DAC รวมทั้งประเทศกำลังพัฒนา แต่ในด้านการจัดจ้างบริษัทที่ปรึกษานั้นผูกมัดให้มีการประมูลเฉพาะในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาและประเทศญี่ปุ่นเท่านั้นแน่นอนว่าส่วนใหญ่แล้วบริษัทจากญี่ปุ่นจะเป็นผู้ชนะในการประมูลออกแบบก่อสร้างทำให้ในเรื่องการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์แล้วต้องสั่งซื้อจากญี่ปุ่นตามมาอีกนั่นเอง เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า นอกจากไทยจะต้องกู้เงินจากญี่ปุ่นมาลงทุนแล้ว ญี่ปุ่นยังจะเข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้กำหนดแนวทางการออกแบบก่อสร้างรวมถึงผลกำไรที่จะได้รับจากการขายวัสดุอุปกรณ์ในการก่อสร้างให้แก่ไทยอีกด้วย

2. ปัญหาการขาดดุลการค้า

ถึงแม้ญี่ปุ่นจะให้ความช่วยเหลือจำนวนมากแก่ไทย แต่ก็มีข้อผูกพันให้นำเข้าสินค้าจากญี่ปุ่นและจ้างที่ปรึกษาญี่ปุ่นเท่านั้นโดยเฉพาะช่วงก่อน พ.ศ.2517 ในระยะต่อมาจึงได้มีการปรับเปลี่ยนเงื่อนไขการจัดซื้อและจัดจ้างให้เป็นแบบไม่ผูกมัดทั่วไป (General Untied) ในเรื่องของการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งหมายถึงการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์จะจัดซื้อจากประเทศใดก็ได้ที่อยู่ในกลุ่มประเทศ DAC (Development Assistance Committee) ซึ่งมี 17 ประเทศ คือ แคนาดา สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เบลเยียม ฝรั่งเศส เยอรมนีตะวันตก อิตาลี อังกฤษ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ เดนมาร์ก ฟินแลนด์ เนเธอร์แลนด์ นอร์เวย์ ออสเตรีย สวีเดน และสวิตเซอร์แลนด์ รวมทั้งประเทศกำลังพัฒนา ส่วนการจัดจ้างที่ปรึกษานั้น ผูกมัดให้มีการประมูลเฉพาะในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาและญี่ปุ่นเท่านั้น อย่างไรก็ตามจากการที่เงื่อนไขเงินกู้ของญี่ปุ่นกำหนดให้บริษัทที่ปรึกษาออกแบบด้านวิศวกรรมต่าง ๆ เป็นบริษัทจากประเทศญี่ปุ่น หรือประเทศกำลังพัฒนาเท่านั้น ทำให้บริษัทญี่ปุ่นได้เปรียบและมีโอกาสชนะการประมูลออกแบบด้านวิศวกรรมสำหรับโครงการเงินกู้ต่าง ๆ จึงเป็นเหตุให้บริษัทญี่ปุ่นที่ประมูลโครงการก่อสร้างและการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ มีโอกาสชนะการประมูลในโครงการเงินกู้ ซึ่งออกแบบด้านวิศวกรรมโดยบริษัทญี่ปุ่นด้วย อันเป็นสาเหตุ

ให้ไทยต้องนำเข้าสินค้า วัสดุอุปกรณ์และบริการจากญี่ปุ่นมากขึ้น นอกจากนี้อุปกรณ์ที่นำเข้าจากญี่ปุ่นบางอย่างมีราคาแพงและไม่สามารถหาได้ในประเทศไทย ทำให้ต้องอาศัยการนำเข้าสินค้าจากญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่สินค้าออกของไทยที่ส่งไปยังตลาดญี่ปุ่น ส่วนใหญ่เป็นสินค้าพื้นฐาน ได้แก่ อาหาร สินค้าประเภทวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ดังจะเห็นได้จากตารางที่ 27 ในระยะปี 2529-2532 ไทยนำเข้าสินค้าประเภทเครื่องจักรอุปกรณ์ สำหรับใช้ตามโรงงานต่าง ๆ สูงถึงร้อยละ 61 ประเภทอุปกรณ์และชิ้นส่วนประกอบ การอุตสาหกรรมตลอดจนสินค้าประเภทวัตถุดิบและเคมีภัณฑ์ ซึ่งมีอัตราส่วนร้อยละ 11-19 ของอัตราการนำเข้าทั้งหมด ส่วนสินค้าที่ไทยส่งไปยังตลาดญี่ปุ่น เป็นอาหารทะเลประเภทกุ้ง ปลาหมึก และประเภทเนื้อสัตว์ เช่น ไก่สดแช่แข็ง ร้อยละ 43 นอกจากนั้นเป็นสินค้าประเภทวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เช่น ผลิตภัณฑ์ไม้ ดีบุก น้ำตาล ผลิตภัณฑ์ยาง ข้าวโพด ฯลฯ ร้อยละ 26 ของสินค้าออกทั้งหมด ดังตารางที่ 28 การที่เรายังไม่สามารถเจาะตลาดสินค้าอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นได้ และญี่ปุ่นยังมีมาตรการกีดกันทางการค้าอยู่นั้น ทำให้ไทยไม่สามารถส่งสินค้าเข้าไปขายในญี่ปุ่นได้ในปริมาณที่เท่าเทียมกับที่เรานำเข้าสินค้าญี่ปุ่นเข้ามาจึงทำให้สัดส่วนการนำเข้าและการส่งออกต่างกันมาก การขาดดุลจึงสูงตามไปด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 27

ประเภทสินค้าที่นำเข้าจากญี่ปุ่น (พ.ศ.2529-2532)

หน่วย : เหรียญสหรัฐฯ

Classification	2529	2530	2531	2532	อัตรา เฉลี่ย
Food stuff	42,066	42,710	88,747	68,287	1%
Raw Materials	37,463	44,614	65,423	75,311	1%
Chemical	289,418	382,473	493,315	553,324	11%
Machinery/Equipment	1,069,488	1,682,084	3,203,271	3,927,832	61%
Textiles	61,183	64,480	78,291	83,718	2%
Metalic Products	398,305	569,809	959,228	1,092,822	19%
Mineral Products	20,819	28,018	54,151	78,718	1%
Misc. Products	73,075	89,086	130,720	160,410	3%
Others	37,911	49,990	88,665	88,484	2%
TOTAL	2,029,683	2,953,264	5,161,811	6,126,950	100%

ที่มา : JETRO

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 28

ประเภทสินค้าที่ส่งออกจากไทยไปญี่ปุ่น (พ.ศ.2529-2532)

หน่วย : เหรียญสหรัฐฯ

Classification	2529	2530	2531	2532	อัตรา เฉลี่ย
Food stuff	681,009	809,812	1,143,055	1,302,945	43%
Raw Materials	429,914	525,696	766,977	693,457	26%
Chemical	13,757	27,099	46,993	76,086	2%
Machinery/Equipment	84,331	116,276	184,624	356,958	8%
Textiles	41,896	72,559	148,288	235,185	5%
Metalic Products	4,098	6,555	29,559	79,000	1%
Mineral Products	80,484	128,690	192,043	223,001	7%
Misc. Products	34,925	73,486	163,661	244,152	6%
Others	20,490	35,823	76,227	85,424	2%
TOTAL	1,390,204	1,795,996	2,751,427	3,296,208	100%

ที่มา : JETRO

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. ผลกระทบด้านวัฒนธรรม

อิทธิพลของวัฒนธรรมญี่ปุ่นในสังคมไทยนับวันจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในความจริง แม้ว่าประชาชนทุกชาติไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยลำพังตนเอง ต้องมีการติดต่อกับชาติอื่น ๆ การติดต่อนั้นจึงเกิดผลกระทบทางวัฒนธรรม กล่าวในแง่หนึ่งย่อมทำให้เกิดความเข้าใจข้ามเขตวัฒนธรรม และมีการประสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมมากขึ้น เพื่อว่ามนุษย์ทั้งหลายจะได้อยู่ด้วยกันอย่างสันติ แต่ในแง่หนึ่งการกระทบทางวัฒนธรรมอาจกลายเป็นเงื่อนไขและวิธีการที่สังคมหรือประชาชาติที่เข้มแข็งกว่า กดขี่ ชูตรีศสังคมหรือประชาชาติที่อ่อนแอกว่าได้¹⁶

การกระทบของวัฒนธรรมญี่ปุ่นต่อไทยที่ผ่านมามีทั้งโดยการติดต่อค้าขาย และโดยการทหาร ในปัจจุบันที่สำคัญเป็นการผ่านทาง การติดต่อค้าขาย การช่วยเหลือ และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ความช่วยเหลือที่ญี่ปุ่นให้ในรูปของการแลกเปลี่ยนบุคลากร การให้ทุนศึกษาวิจัยยังประเทศญี่ปุ่น การศึกษาภาษาญี่ปุ่น ฯลฯ ได้ช่วยเผยแพร่วัฒนธรรมของญี่ปุ่นออกไปมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ด้านธุรกิจ และด้านการบริโภค

อนุช อภาภิรม ได้อธิบายถึงอิทธิพลด้านต่าง ๆ ของวัฒนธรรมญี่ปุ่นต่อไทย¹⁷ คือ วัฒนธรรมด้านการเมือง นั้น ได้ก่อให้เกิดแนวคิดทางการเมืองแบบ "บวรวิทย์ญี่ปุ่น" ขึ้น แต่ไม่ส่งผลต่อสังคมไทยมากนัก ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ญี่ปุ่นได้ค้นคว้าและพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีของตนขึ้นมาอย่างรวดเร็ว หลายแขนงอยู่ในระดับชั้นนำของโลก เช่น ด้านอิเล็กทรอนิกส์และอุตสาหกรรมปิโตรเคมี อิทธิพลของญี่ปุ่นต่อไทยในด้านนี้ เห็นได้ชัดไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมทอผ้า เครื่องไฟฟ้า การประกอบรถยนต์ กล่าวได้ว่า อุตสาหกรรมที่เกิดใหม่ของไทยได้ผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของญี่ปุ่น ซึ่งในระยะยาวแล้วจะมีผลต่อระบบการศึกษาของไทย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และ

¹⁶อนุช อภาภิรม, "อิทธิพลทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นต่อไทย", ใน ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น : 10 ปีหลังการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น, หน้า 151.

¹⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 152-153.

เทคโนโลยีให้เป็นไปตามแบบญี่ปุ่นมากขึ้น วัฒนธรรมด้านธุรกิจ ลักษณะเด่นของวัฒนธรรมทางธุรกิจของญี่ปุ่น คือ การรุกทางด้านตลาดและการหวังสัมฤทธิ์ผลโดยอาศัยการร่วมมือและการวางแผนภายใน วัฒนธรรมนี้มีอิทธิพลต่อไทย 3 ด้านด้วยกันคือ ด้านการบริหาร การจัดการด้านการตลาด และด้านการท่องเที่ยว โดยผ่านเข้ามาพร้อมกับการเข้ามาดำเนินธุรกิจของบริษัทต่าง ๆ ของญี่ปุ่น และการที่ไทยต้องติดต่อกิจการกับญี่ปุ่นในระยะยาว อิทธิพลด้านนี้จะกระทบต่อระบบการศึกษาไทยให้หันไปศึกษาด้านธุรกิจการงานอาชีพตามแบบญี่ปุ่นมากขึ้น ด้านวัฒนธรรมทางการบริโภค เป็นอิทธิพลที่เห็นได้ชัดปรากฏอยู่ทั่วไป ซึ่งส่งผลใน 2 ลักษณะคือ ทำให้ไทยเป็นสังคมบริโภคสินค้าญี่ปุ่น และทำให้ชอบรสนิยมหรือท่วงทำนองแบบญี่ปุ่น ในลักษณะแรกที่สร้างลักษณะนิสัยให้เป็นผู้บริโภค เช่น การใช้รถยนต์ รถจักรยานยนต์ จำนวนรถยนต์ในกรุงเทพฯ เห็นได้ชัดว่ามากเกินไป ขณะที่บริการขนส่งมวลชนไม่พอเพียง เทียบกับญี่ปุ่นที่ผลิตรถยนต์ไปขายทั่วโลก แต่มีบริการขนส่งมวลชนที่ดีมาก และทางด้านการรสนิยมหรือท่วงทำนองแบบญี่ปุ่นนั้นก็ดูได้จากนันทนาการต่าง ๆ เช่น ภาพยนตร์ โดยเฉพาะภาพยนตร์โทรทัศน์ หนังสือการ์ตูน แฟชั่น สินค้าอุปโภคบริโภคต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งดูเหมือนว่าคนไทยจะรับรูปแบบเหล่านี้ของญี่ปุ่นมาอย่างง่ายดายและเป็นที่น่าสังเกตว่า อิทธิพลของวัฒนธรรมญี่ปุ่นด้านนี้ส่วนหนึ่งเข้ามาได้ก็เพราะธุรกิจในเมืองไทยเป็นผู้สั่งและคัดเลือกเข้ามาเองด้วย

วัฒนธรรมทางด้านต่าง ๆ ของญี่ปุ่นมีอิทธิพลต่อประเทศต่าง ๆ ที่ญี่ปุ่นติดต่อกับ การขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วของญี่ปุ่น ทำให้มีสินค้าญี่ปุ่นกระจายอยู่ทั่วโลก ประกอบกับมีชาวญี่ปุ่นเดินทางออกต่างประเทศมากขึ้นทั้งในรูปนักท่องเที่ยว นักธุรกิจ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ในขณะที่เดียวกันก็มีชาวต่างประเทศเดินทางไปญี่ปุ่นมีละจำนวนมาก ทั้งนักท่องเที่ยว นักธุรกิจ นักศึกษา การเดินทางไปมานี้เองมีส่วนทำให้วัฒนธรรมญี่ปุ่นขยายตัวออกไปมากขึ้น การที่วัฒนธรรมของญี่ปุ่นเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ นอกจากจะนำความภูมิใจทางมาให้ชาวญี่ปุ่นแล้ว ยังทำให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาลอีกด้วย ดังนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นและบริษัทข้ามชาติของญี่ปุ่น จึงได้เร่งเผยแพร่วัฒนธรรมของตน ให้เป็นที่รู้จักและยอมรับของนานาชาติให้มากขึ้น

โดยสรุปผลจากการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ในลักษณะที่ญี่ปุ่นเป็นประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือต่อไทยนั้น พบว่าการที่ญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือต่อไทยก็เพื่อผลประโยชน์ทางญี่ปุ่นเอง เป็นสำคัญ คือเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะตามมา และเพื่อเสริมสร้างภาพพจน์ให้แก่ตนเอง สำหรับประเทศไทยเป็นความจริงว่าการรับความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นเป็นการช่วยเสริมสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับประเทศ แต่ในขณะเดียวกันการรับความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นนี้เอง กลับมีส่วนทำให้ไทยต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้จากเงื่อนไขในการรับความช่วยเหลือนั้น ๆ ได้ก่อให้เกิดผลตามมาทั้งในแง่ของการครอบงำทางเศรษฐกิจ การเกิดปัญหาขาดดุลการค้า รวมทั้งเกิดผลกระทบทางวัฒนธรรมตามมาด้วย เพราะฉะนั้นนโยบายการพัฒนาประเทศของไทยที่ผูกพันอยู่กับการรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ จึงเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบเพื่อผลประโยชน์แท้จริงที่จะเกิดกับประเทศต่อไป เพราะแน่นอนว่าในความสัมพันธ์ระดับประเทศคงไม่มีประเทศผู้ให้รายใดที่จะไม่หวังผลตอบแทนจากการให้ นั้น ๆ ดังเช่นกรณีของญี่ปุ่น เป็นต้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทสรุป

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นได้หยุดชะงักไประยะเวลาหนึ่ง จนกระทั่ง พ.ศ. 2491 ทั้งสองประเทศได้ทำข้อตกลงแลกเปลี่ยนการค้าระหว่างกันโดยผ่านทางสหรัฐอเมริกาในนามของกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งยึดครองญี่ปุ่นอยู่ในขณะนั้น จนเมื่อญี่ปุ่นได้รับเอกราชสมบูรณ์ใน พ.ศ. 2495 ความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการระหว่างไทยกับญี่ปุ่นจึงเริ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

จากการที่ญี่ปุ่นได้พัฒนาประเทศเป็นประเทศอุตสาหกรรม อิทธิพลทางการค้าของญี่ปุ่นได้ขยายตัวไปยังภูมิภาคต่าง ๆ สำหรับประเทศไทยกล่าวได้ว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่เข้ามามีบทบาททั้งในด้านการค้าและการลงทุน ทั้งนี้ด้วยปัจจัยหลาย ๆ อย่างด้วยกันคือ ไทยเป็นประเทศที่เหมาะสมสำหรับการเข้ามาลงทุน ไม่ว่าจะเป็นด้านทรัพยากรแรงงานที่มีอัตราแรงงานค่อนข้างต่ำมีเป็นจำนวนมาก และเสถียรภาพทางการเมืองค่อนข้างดีเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านในอินโดจีน ประกอบกับช่วงนั้นไทยปรับตัวเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลกโดยมีแนวทางการพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เริ่มใช้ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยเปิดรับการลงทุนจากต่างชาติ มีการประกาศนโยบายส่งเสริมการลงทุน จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นเข้ามาลงทุนในไทยมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาประเทศขณะนั้นไทยก็มุ่งสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นการคมนาคมขนส่งสาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่น ไฟฟ้า ประปา ฯลฯ ซึ่งเป็นการต้อนรับการเข้ามาลงทุนของต่างชาติเป็นอย่างดี

สำหรับญี่ปุ่นกล่าวได้ว่านอกจากจะเป็นประเทศที่มีบทบาททางเศรษฐกิจเป็นอย่างสูงในไทยแล้ว ญี่ปุ่นยังมีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศไทยด้วย เพราะเป็นผู้ให้รายใหญ่ของไทยในการพัฒนาประเทศตามแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มุ่งยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น และพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เจริญเติบโต ในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ จำเป็นต้องใช้ทุนจำนวนมาก รวมทั้งความรู้ความสามารถทางเทคโนโลยีและวิชาการ แต่ไทยเป็นประเทศที่ขาดแคลนทั้งทุนและความรู้

ความก้าวหน้าทางเทคนิควิทยาการต่าง ๆ จึงต้องอาศัยความช่วยเหลือจากต่างประเทศ เป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อให้วัตถุประสงค์ของการพัฒนาประเทศบรรลุเป้าหมาย เพราะฉะนั้น ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทยจึงผูกพันอยู่กับการรับความช่วยเหลือจากต่างชาติ อย่างแยกไม่ออก ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งจาก สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น แต่ต่อมาสหรัฐอเมริกาได้ลดบทบาทของตนในภูมิภาคนี้ลงไป ญี่ปุ่น จึงกลายเป็นประเทศที่ให้ความช่วยเหลือแก่ไทยมากที่สุดตามความช่วยเหลือต่างประเทศ ของญี่ปุ่นที่ชื่อว่า ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการ (Official Development Assistance : ODA) ซึ่งพัฒนามาจากการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นตั้งแต่การจ่ายค่ากิ่ง ปฏิกรรณสงครามแก่ไทยในพ.ศ. 2498 ความช่วยเหลือนี้มี 3 ด้านด้วยกันคือ ความช่วยเหลือ แบบให้เปล่า ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการ และการให้กู้

มูลเหตุที่ญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือจำนวนมากแก่ไทยนั้นในระยะแรกเป็นการบูรณาการ สำหรับการลงทุนของตน จะเห็นได้จากความช่วยเหลือของญี่ปุ่นที่มุ่งสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ทางเศรษฐกิจ เพื่อรองรับการลงทุนอุตสาหกรรมต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนา อุตสาหกรรมของไทยพอดี ต่อมาเมื่ออิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจของญี่ปุ่นขยายตัวมากขึ้น ได้ สร้างความไม่พอใจในหมู่นิสิตนักศึกษาและประชาชน จึงได้เกิดเหตุการณ์ต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นมา ในช่วงพ.ศ. 2515-2517 โดยการนำของขบวนการนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ซึ่งสนใจ ต่อปัญหาของสังคมและมองว่าญี่ปุ่นมีอิทธิพลครอบงำเศรษฐกิจของไทยมากเกินไป จาก เหตุการณ์นี้ทำให้ญี่ปุ่นตระหนักถึงภาพพจน์ที่เสื่อมเสียของตนเอง จึงได้เร่งปรับปรุงบทบาท และภาพพจน์ใหม่โดยเพิ่มการให้ความช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ มากขึ้น การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นในระยะหลังนี้นอกจากความช่วยเหลือ ODA แล้ว ญี่ปุ่นยังได้จัดตั้งองค์กรขึ้นมา รับผิดชอบโดยตรงคือ องค์กรความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศหรือไจก้า นอก จากนั้นญี่ปุ่นยังได้ใช้นโยบายวัฒนธรรมเพื่อทำให้ภาพพจน์ของญี่ปุ่นดีขึ้น มีการจัดตั้งมูลนิธิญี่ปุ่น ขึ้นในประเทศต่าง ๆ เพื่อดำเนินการประสานความรู้ความเข้าใจระหว่างประเทศและเผย แพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่น และสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศต่าง ๆ ญี่ปุ่นได้ริเริ่มโครงการ ด้านวัฒนธรรมที่สำคัญ ๆ หลายโครงการคือ โครงการเรือเยาวชนเอเชียอาคเนย์ โครงการ มิตรภาพเพื่อศตวรรษที่ 21 โดยเน้นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างตัวแทนเยาวชน ของประเทศต่าง ๆ ซึ่งญี่ปุ่นให้ความสำคัญแก่เยาวชนในฐานะ เป็นบุคคลที่จะเข้าไปมีส่วนใน

การกำหนดอนาคตของชาติ อันจะมีผลต่อการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างไทยและญี่ปุ่นในอนาคต

กล่าวได้ว่านโยบายทางด้านวัฒนธรรมของญี่ปุ่นและการเพิ่มความช่วยเหลือของญี่ปุ่นในระยะหลังเหตุการณ์ต่อต้านญี่ปุ่นในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้วนั้น เป็นการสร้างภาพลักษณ์ใหม่แก่ญี่ปุ่น เพื่อลบล้างภาพลักษณ์การเป็นศัตรูเศรษฐกิจที่มุ่งกอบโกยผลประโยชน์มาเป็นภาพของการ เป็นผู้ให้และผู้เสริมสร้างให้เกิดมิตรภาพอันดีระหว่างประเทศ

นอกจากนี้มูลเหตุที่ญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือแก่ไทยเพิ่มขึ้น ก็เพราะญี่ปุ่นต้องการปกป้องผลประโยชน์ของตนที่มีอยู่มากทั้งในไทยและในภูมิภาคนี้ ทั้งนี้เพราะภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นแหล่งลงทุน แหล่งทรัพยากร และเป็นตลาดสินค้าออกที่สำคัญของญี่ปุ่น ประเทศไทยมีความสำคัญเพราะเป็นศูนย์กลางของภูมิภาค และเป็นประเทศหน้าด่านที่ต้องเผชิญกับปัญหาภัยคุกคามของคอมมิวนิสต์โดยตรง ความมั่นคงภายในของไทยจึงมีผลโดยตรงต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ด้วยเหตุเหล่านี้ทำให้ญี่ปุ่นต้องคำนึงถึงศักยภาพของการพัฒนาประเทศ และความมั่นคงของไทย ทั้งนี้เพราะหมายถึงผลประโยชน์ที่มั่นคงของญี่ปุ่นด้วยนั่นเอง ลัทธิฟุคุดะของญี่ปุ่นที่ประกาศให้ความช่วยเหลือต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงเป็นการแสดงออกอย่างชัดเจนว่าญี่ปุ่นให้ความสำคัญต่อภูมิภาคนี้อย่างมาก

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้นประกอกับการพัฒนาประเทศของไทยที่ผูกพันอยู่กับการรับความช่วยเหลือจากต่างชาติ ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินนโยบายให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่น ดังนั้นญี่ปุ่นจึงเข้ามามีบทบาทในฐานะ เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจที่สำคัญของไทย บทบาทการเป็นผู้ให้ได้รับการเน้นมากขึ้นหลังจากการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2515-2517 เพื่อทำให้ภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นดีขึ้นในสายตาชาวโลก

การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของญี่ปุ่นนั้น พบว่ามีลักษณะที่เป็นการเล็งผลประโยชน์ของประเทศญี่ปุ่นอยู่อย่างมาก เว้นแต่การให้ความช่วยเหลือทางด้านการวิชาการ ที่ให้ทุนนักศึกษาและนักวิชาการไทยไปศึกษาดูงานและทำวิจัยในประเทศญี่ปุ่น นอกจากนั้นแล้วความช่วยเหลือของญี่ปุ่นส่วนใหญ่มุ่งให้เม็ดเงินที่ช่วยเหลือไปกลับไปสู่ธุรกิจของญี่ปุ่นด้วยนั่นเอง ทำให้ประเทศผู้รับความช่วยเหลือเช่นไทยถูกครอบงำทางเศรษฐกิจ รวมไปถึงปัญหาการขาดดุลการค้าที่เรื้อรังและสะสมมานาน นอกจากนี้การติดต่อด้านชายการค้าแลกเปลี่ยนและเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่น ยังก่อให้เกิดการรับวัฒนธรรมของญี่ปุ่นมาหลาย ๆ ด้าน ที่เห็นได้ชัดก็คือ วัฒนธรรมการบริโภคซึ่งเป็นที่แพร่หลายในสังคมไทยมาก

ในเรื่องของวัฒนธรรมนี้เป็นนโยบายที่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญมาก แต่โครงการวัฒนธรรมของญี่ปุ่นส่วนใหญ่เป็นการเน้นให้เยาวชนจากชาติอื่นไปเยือนญี่ปุ่น แต่ไม่ค่อยมีโครงการที่สนับสนุนให้เยาวชนญี่ปุ่นไปใช้ชีวิตในประเทศอื่นบ้าง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์แบบทิศทางเดียว เพราะที่ผ่านมามีญี่ปุ่นพยายามสนับสนุนให้คนชาติอื่น เรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมของตน แต่ในทางกลับกันคนญี่ปุ่นเองจะมีความรู้ความเข้าใจและความสนใจต่อวัฒนธรรมของชาติอื่นมากน้อยเพียงใดนั้นยังเป็นประเด็นที่ต้องได้รับการศึกษาต่อไป การดำเนินนโยบายทางด้านวัฒนธรรมเพื่อรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันไว้ั้น ควรคำนึงถึงการศึกษากันและกันอย่างจริงจังโดยปราศจากผลประโยชน์อื่นใดแอบแฝง ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

สำหรับเรื่องการลงทุนและการค้าของญี่ปุ่นในไทยนั้น เห็นได้ชัดว่าฝ่ายไทยให้ความสำคัญกับการลงทุนจากต่างประเทศมากเกินไป จนละเลยต่อการส่งเสริมกิจการอุตสาหกรรมที่มีอยู่ในประเทศ ระยะเวลาที่ผ่านมารัฐบาลให้โอกาสต่างชาติเข้ามาลงทุนโดยเสรี การให้ความสำคัญแก่การลงทุนต่างประเทศ และการหวั้นวิตกว่าบรรยากาศการลงทุนในประเทศไทยจะสู้ประเทศอื่นในภูมิภาคนี้ไม่ได้ จึงทำให้รัฐบาลเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศอย่างเต็มที่ โดยการให้สิทธิประโยชน์ต่าง ๆ มากมายจนทำให้ขาดการกั้นกรองอย่างรอบคอบ นโยบายเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศคงจะดำเนินต่อไป จึงน่าจะมีการทบทวนถึงมาตรการรับการลงทุน การคัดเลือกโครงการการลงทุนควรจะเป็นไปในทางที่การลงทุนจากต่างประเทศจะเป็นส่วนที่มาเสริมและมีส่วนช่วยต่อเศรษฐกิจของไทย ไม่ใช่เข้ามาแทนที่การลงทุนภายในประเทศ จนก่อให้เกิดลักษณะของการครอบงำขึ้นมา ส่วนเรื่องการค้าขายระหว่างไทยกับญี่ปุ่นที่ฝ่ายไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบดุลการค้ามาโดยตลอดจนกลายเป็นปัญหาของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศนั้น หากญี่ปุ่นเปิดตลาดการค้าของตนให้แก่ต่างชาติมากขึ้น โดยเฉพาะตลาดสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมก็อาจจะช่วยบรรเทาภาวะการขาดดุลจำนวนมหาศาลลงได้บ้าง

โดยสรุปความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นที่ดำเนินมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงปัจจุบัน ในลักษณะที่ญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาทในเศรษฐกิจของไทยควบคู่ไปกับบทบาทในการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลืออันดับ 1 แก่ไทยนั้น เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน ในแง่ที่ว่าไทยต้องพึ่งพิงความช่วยเหลือจากญี่ปุ่น เพราะตลอดมา

ไทยตกอยู่ในฐานะของผู้รับความช่วยเหลือแต่เพียงฝ่ายเดียว และในการรับนั้นยังก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมตามมาอีก ซึ่งความสัมพันธ์ในลักษณะนี้คงจะดำเนินต่อไป ดังนั้น ปัญหาสำคัญที่ต้องพิจารณาก็คือการผูกพันแนวทางการพัฒนาประเทศอยู่กับการรับความช่วยเหลือจากต่างชาตินั้น เป็นการสร้างผลประโยชน์ที่แท้จริงให้กับประเทศหรือไม่เพียงใด นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาอีกว่าเมื่อรับความช่วยเหลือนั้นมาแล้ว จะต้องใช้ประโยชน์จากความช่วยเหลือนั้น ๆ อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อการพัฒนาประเทศในแนวทางที่ประเทศจะสามารถยืนหยัดได้ด้วยตนเองต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย